

навпаки, підрядне речення переважно стоїть перед головним. Це зумовлено стилістикою пам'ятки, оскільки значення підрядної частини є визначальним та вагомим для суті всього речення.

1. Борковский В.И. Синтаксис древнерусских грамот / В.И. Борковский. – Т. 2. – М., 1958. – 188 с.

2. Німчук В.В. Жанри і стилі в історії української літературної мови / В.В. Німчук, В.М. Русанівський, І.П. Чепіга. – К., 1989. – 293 с.

3. Жовтобрюх М.А. Історична граматики української мови / М.А. Жовтобрюх, О.Г. Волох, С.П. Самійленко, І.І. Слинко. – К. : Вища школа, 1980. – 320 с.

4. Лікарські та господарські порадики XVIII ст. Серія "Пам'ятки української мови" / підг. В.А. Передрієнко. – К. : Наукова думка, 1984. – С. 114–120.

5. Пешак М.М. Розвиток давньоруського і староукраїнського наукового тексту / М.М. Пешак. – К. : Українознавство, 1994. – 272 с.

6. Тимошенко П.Д. Складнопідрядні (сполучникові) речення з підрядними означальними та додатковими в українських грамотах XIV – першої половини XV ст. / П.Д. Тимошенко // Проблеми синтаксису. – Львів, 1963.

Капась-Романюк М.М., асист.

СТІЙКІ ДІЄСЛІВНІ СПОЛУКИ З КОМПОНЕНТАМИ "ДАВАТИ / ДАТИ" ТА ПОХІДНИМИ ВІД НИХ В УКРАЇНСЬКІЙ ДІЛОВІЙ МОВІ КІНЦЯ XVI – XVII СТОЛІТТЯ

У статті з'ясовано особливості функціонування стійких сполук з дієслівними компонентами "давати/дати", утвореними за структурною моделлю V + N4, у ділових пам'ятках української мови кінця XVI – XVII століть.

Ключові слова: ділові пам'ятки, кінець XVI – XVII ст., однослівний відповідник, стійкі дієслівні сполуки, структурна модель.

The article considers features of the stable verbal combination functioning with "give" components made with V + N4 structural model

in the business monuments of the Ukrainian language of the end of XVI – XVII centuries.

Key words: business monuments, the end of XVI – XVII centuries, one-word correspondence, stable verbal combinations, structural model.

В статті розглянуті особливості функціонування стійких словосполучень з дієслівними компонентами "давати/дати", утвореними за структурною моделлю V + N₄, в українському діловому мові кінця XVI – XVII століття.

Ключові слова: ділові тексти, кінець XVI – XVII століття, однослівний еквівалент, стійкі словосполучення, структурна модель.

Стійкі дієслівні сполуки (СДС) із дієслівними компонентами давати/дати та похідними від них належать до найбільш уживаних у ділових пам'ятках української мови кінця XVI – XVII ст. [5; 6]. Ці сполуки утворюються за приєдниковими (у цій статті їх до уваги не беремо) та неприєдниковими моделями, зокрема V + N₄, V + N₂, V + N₅, V_{десем.} + V. У проаналізованому матеріалі найстійкішою і найбільш поширеною є модель V + N₄.

СДС із дієслівними компонентами *давати/дати* та похідними від них були об'єктом розгляду в синхронному аспекті [3; 4; 8; 7; 2]. **Актуальність** пропонованої статті зумовлена тим, що СДС як структурні моделі із названими дієслівними компонентами ще не були об'єктом аналізу на матеріалі ділових пам'яток к. XVI – XVII ст. Ми поставили за **мету** виявити особливості функціонування СДС, утворених за моделлю V + N₄, з дієслівним компонентом *давати/дати* та похідними від них. Реалізація цієї мети передбачає розв'язання таких **завдань**: 1) з'ясувати, які конкретні вияви має названа структурна модель в аналізованому матеріалі; 2) виявити однослівні відповідники до сполуки та їх кількісні параметри в текстах; 3) дослідити, які узагальнені значення репрезентує аналізована модель та як вони розподілені за лексико-семантичними групами.

Матеріалом дослідження є ділові пам'ятки староукраїнської мови кінця XVI – XVII ст. (22 тексти загальним обсягом 3015 сторінок). Для деталізації значень СДС використано історичні словники української мови (їх список додано в кінці статті).

Структурний принцип вважаємо домінуючим, оскільки він дозволяє відобразити внутрішню сутність СДС як мовного явища. СДС певної структури здатна породжувати значну кількість однотипних сполук, що є регулярними і передбачуваними [1, с. 78]. Отже, модель СДС схематично відображає відносну стабільність форми сполуки, тоді як семантика СДС формується на основі значень дієслівного та іменникового компонентів.

Модель СДС описуємо за головним (у граматичному плані) словом – дієсловом у формі інфінітива недоконаного/доконаного виду з урахуванням можливих варіантів дієслівних компонентів та дієприслівникових форм теперішнього і минулого часу.

Звертаємо увагу на таку особливість СДС, як розташування дієслівного компонента у сполуці щодо іменникового: останній частіше перебуває у препозиції щодо дієслівного. Іменниковий компонент засвідчений переважно у формі однини. До більшості виокремлених СДС засвідчено однослівні відповідники, проте не завжди в тому самому тексті. Тому залучення до розгляду значної кількості пам'яток дає можливість створити цілісну картину функціонування СДС та їх відповідників.

Характеристику структурної моделі $V + N_4$ подано в таблицях, до яких уведено СДС, які зафіксовані в досліджуваному матеріалі 5 разів і більше та мають однослівні відповідники; решту сполук схарактеризовано описово.

Аналізовану структурну модель СДС з дієслівним компонентом *давати* / *дати* репрезентовано в досліджуваному матеріалі такими її варіантами: $V + N_{4\text{одн.}}$ (47 сполук), $V + N_{4\text{мн.}}$ (1 сполука), $V_{\text{д-присл. теп. ч.}} + N_4$ (3 сполуки), $V_{\text{д-присл. мин. ч.}} + N_4$ (8 сполук).

Стойкі дієслівні сполуки (СДС)				Однослівні відповідники (ОВ)		
СДС	Значення	К-ть уж.	Контекст	ОВ	К-ть уж.	Контекст
давати/ да(ти)/ видавати/ о(т)дати ви[вод]	виправдатися, надати необхідні докази	28	пото(м) Конь- дратови казали <i>виво(д)</i> з себе <i>дава(т)</i> (ЛРК, 156)	выводити/ вывестьты	2	и в осьтатьку самеми жь бурьмистрами любельскими невинньность свою <i>вывестьты</i>

					декларовальсе (Устр.ПИ, 231)
дати/ подати запи(с)	записати; по- дати письмо- вий документ юридичного характеру (СЛУМ І, 382)	5	то са(м) на себе даю се(й) запи(с) (декретовне) (ЛРК, 95)	записати	383 казалисми до книгъ месць- кихъ Барышь- полскихъ запи- сам (АБУ, 10 / 842)
дати/ подати/ ω(т)дати зе(з)на(н)є/ со(з)на(н)є	посвідчити, підтверджу- вати, свідчити	22	Шъто дає то мое зе(з)на(н)є ку записа(н)ю до (к)ни(г)... (АЖ б, 155); И на то сєє со(з)на(н)є мое до кни(г) врядовы(х) ку записа(н)ю ω(т)даю (АЖ б, 198)	зе(з)навати/ со(з)нати/ со(з)навати	766 зе(з)наваємо ты(м) нши(м) доброво(л)- ны(м) записа(м) (АЖ б, 225); Яз, Василє(и) Со(с)ни(ц)ки(и), ... со(з)наваю ты(м) мои(м) квито(м) ку записа(н)ю до кни(г) г(с)дрь- ски(х) житоми- (р)ски(х) (АЖ а1, 100)
дати/ подати кви(т)	підтверджу- вати квитом, засвідчувати правиль- ність, достовір- ність чогось (СЛУМ 14, 80); підтвер- дити роз- пискою від- сутність бор- гу (Мат. 1,	134	да(л) се(с) мо(и) кви(т) виденя моего з мою пе- чату и с по(д)пи- со(м) руки моеє (АЖ а1, 107)	квитовати/ квитувати	53 з тоє су(м)мы пн̄зе(и) квито- вати запи(с) и(х) м(л̄)стя(м) (АЖ а2, 123); с которых их нн̄ешнем листом квитуем (АПО, 162)

	362)				
дава(т)и/дати ω(т)пове(д)	відповідати; відповідати перед судом на скаргу позивача (ССУМ II, 108)	13	і <i>ω(т)пове(д) да- ва(т) проти(в)ко</i> жалоби Ва(с)ко- во(й) (ЛРК, 164)	ω(т)пове- (д)ати/ ω(т)по- ведити/ отповѣдити	49 <i>на позовъ</i> ωриина(л)ны(и) <i>ω(т)поведати в</i> ω(д)поведаню, скутечъне <i>ω(т)-</i> <i>поведати</i> нака- заль (ПКС, 255); <i>На</i> що онъ священникови <i>отповѣдилъ</i> (ЛСБ, 62)
давати/да- (ти)/подати позо(в)	дати виклик до суду, ви- кликати до суду (Мат. II, 150); подати позов, судову скаргу, позва- ти (кого, що) (ССУМ II, 174)	11	<i>да(л) ε(с)ми</i> <i>позо(в) голо(в)-</i> <i>ны(и) трибуна(л)-</i> <i>ски(и) на воево(д)-</i> <i>ство // Во(л)ы(н)-</i> <i>ское (АЖ б, 296)</i>	позвати/по- зивати	35 <i>до</i> суду кгрод- ского <i>позва(ти)</i> маε(т) (АЖ а, 94); що ωни(х) <i>позивала Ω(с)-</i> <i>тапиха сε(н)-</i> <i>ча(н)ская за</i> нѣякиε(с) грошѣ (ЛРК, 105)
давати/ дати/ подати/ отдавати/ ω(т)дати по(с)луше(н)- ство	виявляти підлеглість, підпорядко- ваність	7	и <i>за реч по(с)лу- ше(н)ство</i> и пови(н)но(ст) <i>ω(т)давати</i> (кому, чому) (АЖ б, 354)	послушати	1 <i>Аще согрѣшитъ</i> к тебѣ братъ твой, иди, обли- чи его межи собою и тѣмъ едінѣмъ; <i>аще</i> тебе <i>послуша-</i> <i>еть</i> , приобрѣлъ еси брата твоего (АЛБ, 4)
даючи по(с)тра(х)	налякати, пригрозити, устрашити (Мат. II, 187)	6	Видячи тѣди ми, же жа(д)ни(х) знако(в) і доводу слу(ш)ного на то нема(ш), а <i>даючи</i>	страшачи	1 <i>страшачи</i> и(х), ω(т) которого та(к) великого стреля(н)я и страху и(х) не

		оно(й) по- (с)тра(х), по(с)ла- ли(с)мо до вязеня (ЛРК, 162)		ведаю, де(и), є(ст)ли живы зостануть (АЖ а1, 57)

У проаналізованих пам'ятках засвідчено 59 СДС з компонентом *давати/дати* (загальна кількість фіксацій – 327). У таблиці подано найуживаніші СДС. Проте в текстах зафіксовано і сполуки, які використано зрідка, а також ті, що активно замінюються однослівними відповідниками:

- 4 рази: *дати/отдати поклонъ* – ‘поклонитися, виявити шану, схилитися’ (ССУМ II, 178); *давши ка(р)ность/кару* ‘карати, покарати’ – *скаравши/покаравши* (12). Іменний компонент частіше виступає у формі однини, проте засвідчено і форму множини: *давати/да(ти)/подати позвы* – ‘давати виклики до суду, викликати до суду’ (Мат. II, 150), ‘подати позви, судові скарги, позвати’ (кого, що) (ССУМ II, 174);

- тричі: *давати заповѣд* – ‘заповідати, давати настанову’; *давати/отдати контентацию* – ‘винагороджувати, давати винагороду, платити’ (СЛУМ 14, 238-239); *выдавати/дати реч* ‘говорити, мовити’ – *ректи* (15);

- двічі: *давати/да(ти) ведомость* ‘повідомляти’ – *поведити* (245); *дати выхова(н)є* – ‘виховати духовно’; *дати заставу* ‘заставити’ – *заставити/заставляти* (24); *давати/дати каръно(ст)* ‘карати’ – *карати* (52); *давати/подати ѡповѣда(н)є* ‘повідомляти, розповідати’ – *ѡповѣдати* (266); *давати/подати ѡ(с)вѣ(т)чє(н)є* ‘публічно заявити, виголосити’ – *ѡ(с)вѣ(т)чити/ѡ(с)вѣ(т)чати* (27); *дати подарок* ‘подарувати, дати, пожалувати’ – *подаровати* (8); *дати/отдати подяковане* ‘подякувати’ – *подяковати* (10); *да(ти) поко(и)* ‘заспокоїти; не зачіпати, залишити в спокої, не займати, не турбувати’ (ССУМ I, 283) – *успокоити* (12); *давши вѣдомо(ст)* – ‘давати вість, звістку, новину; повідомити про щось’ (ІСУЯ, 480; 481); *давши рани* – ‘поранити’.

Значну частину СДС зафіксовано лише по одному разу: *дати/подати/подавати асекурацию* – ‘забезпечити, запевняти’ (ІСУЯ, 38); *дати бытву* ‘побити’ – *бити/побити* (19); *подати вызнанє* ‘визнати, признати’ – *вызнати* (123); *давати випи(с)* – ‘описувати, детально викладати; виписати виняток зі справи; *давати ганбу* – ‘ганьбити, соромити, неславити, зневажати’ (ІСУЯ, 506);

дати/подати декларацію ‘подати оповіщення, заяву; оповіщати, оголошувати’ – *декларуватися/декларувати* (12); *дати декре(т)* – ‘дати наказ, постанову, вирок, ухвалу; присудити’ (ІСУЯ, 689); *да(ти) до(з)воле(н)є* – дозволити, позволити’ (ІСУЯ, 757); *да(т)и запоруку* – ‘поручитися’; *дати нагану* – ‘засудити, опорочити, звести наклеп’ (Мат. 1, 451); *давати обов’язок* – ‘зобов’язуватися’; *давати острогу* – ‘остерігати, застерігати’; *дати писане* ‘дати писемний заповіт’ (ССУМ II, 145-146) – *записати* (11); *дати дозволенне* ‘дозволити, дозволити’ – *дозволяти/дозволити* (179); *подати допомогу* ‘допомогти’ – *помогати/помогти/вспомогти* (15); *дати примовку* – ‘доректи, зробити докір’ (ССУМ II, 242); *подати присєг*’ ‘клятвенно підтверджувати правдивість чогось, присягати’ (ССУМ II, 271) – *присягати/присягнути* (12); *подати протє(с)тацію* ‘заявити протест, протестувати’ (Мат. II, 251); ‘скарга, внесення до судових книг протесту, заява проти якогось насильства’ (ДМВН, 307) – *протє(с)това(ти)* (57); *дати угоду* ‘згодитися’ – *згодити, згодитися* (17); *давши ви[вод]* – ‘виправдатися, надати необхідні тому докази’; *да(в)ши заплату* – ‘заплатити’.

Кількість однослівних відповідників до аналізованих СДС істотно перевищує кількість самих сполук (2506 фіксацій). Проте 12 СДС не мають однослівних еквівалентів, що можна пояснити декількома факторами:

- 1) наявністю у сполучі запозиченого іменникового компонента: *атє(с)тація, рація, реляція*;
- 2) сполука є давньою за походженням і на час написання пам’ятки не зазнає трансформацій: *волность, пови(н)но(ст), по(с)луше(н)ство, свядомя, слово*;
- 3) іменниковий компонент сполуки зазнає заміни, і тому однослівний відповідник утворюється від спільнокореневого слова: *порада* → *рада* → *радити*. Однослівний відповідник *порадити* у текстах відсутній;
- 4) частина сполук має за дієслівний компонент дієприслівник, а однослівний відповідник у цій формі відсутній: *даючи виправу* – дієприсл. теп. ч.; *давши атє(с)тацію, давши позевь*, *подавши по(с)луше(н)ство* – дієприсл. мин. ч.

СДС цієї моделі репрезентують такі узагальнені значення:

- ‘передавати/передати, відписувати/відписати комусь у власність майно’, ‘робити подарунки’: обдаровувати/обдарувати,

дарувати, винагороджувати (СлУМ 7, 153; 182–183): *давати/отдати контентацію, дати подарок, даючи виправу;*

• ‘надавати/надати/наділити, виділяти комусь що-небудь у користування, у тому числі як дар за службу або підтвердження попередніх привілеїв’, ‘повернути позичене або дати те, що вимагають’: *віддавати/віддати, заставити, позичати, орендувати, давати грошову данину (СлУМ 7, 153–154; 183–184): дати заставу, давати/дати/ω(т)давати/отдати пови(н)но(ст);*

• ‘уможливлювати робити що-небудь’ (вживається з інфінітивом): *давати змогу, дозволяти, позволити, запевнити, допомогти (СлУМ 7, 155; 185): да(ти) до(з)воле(н)є, дати позволенне, подати помоць;*

• ‘видавати юридичний документ кому, на кого’: *визнати, записати, описати, присягати, протестувати, доносити, посвідчити, викликати до суду, поручитися, дати вільність (СлУМ 7, 156): дати асекурацію, дати/подати/подавати атє(с)тацію, давати/да(ти) / видавати/о(т)дати ви[вод], давати випи(с), дати/подати деклярацію, дати декре(т), дати/подати запи(с), дати заповѣд, да(т)и запоруку, дати/подати кви(т), да(ти) волность, дати писане, давати/да(ти)/подати позо(в), да(ти)/подати/ω(т)да(ти) протє(с)тацію, дати/подати реляцію;*

• ‘повідомляти, викладати щось для підкріплення своєї думки’: *наводити, подавати, повідомити, розповісти, виголосити, оповістити, оголосити, говорити, висловити, відповідати, виправдатися, давати причини, підтверджувати, з’ясувати, пояснити (СлУМ 7, 157; 186–187): давати/да(ти) ведомо(с)ть, подати вызнанє, дати/подати/ω(т)дати зе(з)на(н)є/со(з)на(н)є, давати/подати ωповєда(н)є, давати/подати ω(с)вє(т)чє(н)є, дава(т)и/дати ω(т)повє(д)/одповѣд, дати/подати приєзѣ, давати рацію, дати/видавати рєч, подати слово, даючи отповѣд;*

• ‘видати, дати у чиєсь розпорядження’: *підпорядковуватися, поклонитися (СлУМ 7, 187): дати/отдати поклонь, давати/дати/подати/отдавати/ω(т)дати по(с)луше(н)ство;*

• ‘ударити, битву розпочати’: *побити, поранити (СлУМ 7, 187–188): дати бытву;*

• ‘порадити, остерігати, подякувати, згодитися’: *давати острогу, дати/отдати подяковане, да(т)и пораду, отдати подякованя, дати угоду;*

• ‘доректи, пригрозити, ганбити’: *давати ганбу, дати примовьку, даючи по(с)тра(x)*;

• ‘карати, засудити’: *давати/дати ка(р)ность/карность, дати нагану*;

• ‘освітня діяльність’: *дати поучение, дати вихова(н)є*.

Наведені вище значення об’єднуються в лексико-семантичні групи на тій підставі, що вони відображують процеси людської діяльності, зокрема дії і стани, пов’язані з вираженням різних життєвих процесів, репрезентують людину в суспільстві (зокрема побутові та суспільні стосунки між людьми). Позначення дії та стану, які лежать в основі семантики кожної групи, об’єктивовано дієслівними компонентами аналізованих сполук. Таким чином, виокремлюємо лексико-семантичні групи СДС на позначення:

- 1) понять, пов’язаних з юридичною документацією та веденням судочинства;
- 2) учинків, дій, через які постають судові справи;
- 3) майнових стосунків людини;
- 4) побутової діяльності людини;
- 5) стосунків між людьми.

Окремі СДС можуть належати одночасно до кількох лексико-семантичних груп, наприклад на позначення: майнових стосунків людей та побутової діяльності (*дати подарокъ*), адміністративно-судочинної та побутової діяльності (*давати/да(ти) ведомо(с)ть, давати/подати оповєда(н)є*), військової та побутової (*дати бытву*) тощо. Багато СДС упродовж свого функціонування звужували або розширювали семантику, змінювали неопорний компонент (синонім) тощо.

Похідними від *давати/дати* є дієслівні компоненти *задавати/задати/воздавати/воздати*.

Свійкі дієслівні сполуки (СДС)				Однослівні відповідники (ОВ)		
СДС	Значення	К-ть уж.	Контекст	ОВ	К-ть уж.	Контекст
задати/ позадача-ти ранѸ	поранити	24	<i>задал рану кри-вавую надлѣвым ухом</i> Процику	поранити/ зранити/ изранити	10 1	посекъли шаблями и ганєбне <i>поранили</i>

		(АПУ 1, 204); шляхѣ(т)номѣ Ма(р)тинови Ю(р)скомѣ <i>рану</i> шкара(д)нѣю в тѣмѣ головы, а дрѣгѣю по чѣло-нѣкахъ рѣки ле-во(и) и третюю на(д) локтѣмъ левымъ тоѣ(и) же рѣки крвавчѣ шкара(д)нѣ тѣтѣ, и ю(ж) не-подобнѣ до житя на тымъ свѣтѣ <i>позада вали</i> (АЖГУ, 116)		(АЖГУ, 152); са(м) уря(д)никъ того слугу моего <i>зрани(л)</i> (АЖ б, 70); Тимоша не- литостивѣ зби(л) <i>и(з)рани(л)</i> (АЖ б, 77)
задавати/ задати тру(д)- ност	ускладнювати	5 а мѣли лы бы ка(ж)ды(и) по-томокъ пна Ю(р)ши(н)а <i>ω то тру-</i> <i>(д)но(ст)</i> намъ <i>задава(т)</i> (ККПС, 150); А па(н) Дорого- ста(н)ски(и) з нами чини(т) и	затру(д)н я-ти/ затру- (д)нити/ тру(д)нит и	4 такъ пото(м)ко- вѣ, бра(т)я, кре- (в)нѣе и приятѣ-ли мои не_маю(т) в томъ ма(л)жо(н)ки мое(и) мило(и) <i>затру(д)няти</i> (ВГ, 29); и тимъ справу тую ве-(л)це <i>затру-(д)нили</i> (ЛРК, 41); такowymi дѣфе-

задавати/ зада(ти) тру(д)но- (с)ти		<i>тру(д)ность</i> <i>задае ω</i> кгру(нт) и ω границы не яко деди(ч) (ККПС, 161); и ω то жа(д)ное <i>тру(д)но(с)ти</i> пра(в)ное судови и стороне <i>зада-</i> <i>вати</i> не маемъ и мочи не будемъ (АЖ б, 338); же <i>тру(д)но(с)ти</i> якие (с) в то(и) мѣре зовучи на- ε(з)до(м) и на- (с)ла(н)ε(м), якобы ω(<i>т</i>) пна Крыштофа Ке- (в)лича, то(т) па(н) Рудзи- (н)ски(и) <i>зада(л)</i> (АЖ б, 183)		нънами [*дефе- нъзами] своими неправъными <, > и протε(с)та- циами не(с)лу- шны(ми) тую справу грани- (ч)ную <, > приви- леями <, > документами <, > диспозициями я(с)ны(ми) εлю- цидованую, <i>тру-</i> <i>(д)ня(т)</i> <, >. (ККПС, 288)
задавати/ задати/ позадава- ти раны	ранити	7 на мене нападлъ и <i>раны</i> тятые, крывачые <i>на(д)</i> око(м) пра-вы(м) ω(д)нѣ, а дрѣгѣю <i>ν</i>	ранити/ поранити/ зранити/ изранити	11 2 яко яки(и) ра(и)-та(р), шкодливе <i>в</i> по(с)пели [по- (с)тели] <i>ранил</i> , ωкрутне мо- (р)дова(л)

		рꙋкꙋ правꙋю <i>v</i> па-ле(ц) <i>задаць</i> (АЖГУ, 184); шляхе(т)ном ꙋ Стани(с)лаво ви Козера(ц)ком ꙋ такъ же <i>раны</i> тятые кывачые <i>v</i> плече левое дѹе <i>задали</i> (АЖГУ, 116); на(с) самы(х) протестꙋючи (х) побили и пора-нили <i>раны</i> синие, кро(v)ю подо- шлые <i>по</i> ро- (з)ны(х) ми(с)ца(х) не- мало <i>позадавали</i> (АЖГУ, 185)		(АЖ а, 51); ты(х) по(д)да- ны(х) по(з)би- валь, помо(р)до- ва(л) и <i>пораниль</i> (АЖ а, 63); по(д)даного мо-его збили, <i>зра-нили</i> (АЖ а, 77); Тимоша нелито-стиве зби(л) и(з)- рани(л) (АЖ б, 77)

СДС з дієслівними компонентами *задавати/задати/воздавати/воздати* утворюються за такими моделями: V + N_{4одн.} (9 сполук), V + N_{4мін.} (3 сполуки), V_{д-присл. теп. ч.} + N₄ (1 сполука), V_{д-присл. мин. ч.} + N₄ (3 сполуки).

У проаналізованих пам'ятках засвідчено 16 СДС з компонентами *задавати/задати/воздавати/воздати/позадавати*, які є похідними від *дати* (загальна кількість фіксацій – 58). У таблиці подано найуживаніші СДС. Проте в текстах засвідчено і сполуки, які вжито зрідка: *задавати шкоду/шкоды* – ‘шкодити’ (4 фіксації). По

одному разу зафіксовано сполуки: *задава(ти) стра(х)* – ‘лякати, загрожувати’ (Мат. II, 187); *задавати турбацію* – ‘турбувати’; *воздати благодареніє* – ‘подякувати’; *воздавши хвалу* – ‘похвалити’.

Кількість однослівних відповідників до аналізованих СДС істотно перевищує кількість сполук (265 фіксацій). Проте 6 СДС (*задавати дѣло, задати жаль, задаваючи тру(д)ности, зада(в)ши нече(р)ство, воздавати благодарствие, воздавши благодареніє*) не мають однослівних еквівалентів, що пояснюється:

1) застарілістю та малопоширеністю іменного компонента саме в цьому значенні: *дѣло* – ‘учинок, справа’ (ІСУЯ, 858-859); *жаль* – ‘смуток образа, крива’ (ІСУЯ, 905);

2) церковнослов’янським походженням іменникового компонента сполуки, який має звужені функціональні можливості (лише в текстах релігійного спрямування, наприклад, у книгах братських шкіл): *благодарствие, благодареніє*;

3) дієслівним компонентом, у ролі якого виступає дієприслівник теперішнього та минулого часу, що не зазнав трансформації в ОВ: *задаваючи тру(д)ности, зада(в)ши нече(р)ство, воздавши благодареніє*.

СДС цієї моделі репрезентують такі узагальнені значення:

• **задати, задавати, позадавати:**

а) ‘негативна дія, спрямована на завдання незручностей різного характеру’ (поранити, ранити, шкодити, затрудняти, утруджати, лякати, грозити, страшити, турбувати, засмутити, образити, зкривдити, зневіритися); ‘навмисне завдати удару’ (вдарити) (СЛУМ 10, 16): *задати/позадати ранѣ/раны*;

б) ‘заподіювати/заподіяти, завдавати/завдати, задавати, чинити/вчинити’ (наговорювати, ганьбити, ляяти, зневажати, знеславлювати, обізвати, спокушати, морально травмувати, журитися, клопотатися, страшити, наводити страх, спричинити) (СЛУМ 10, 12-13; 15): *задати жаль, задава(ти) стра(х), задавати/задати тру(д)ност/ тру(д)но(с)ти, задавати турбацію, задавати шкоду, задавати прешкоды, зада(в)ши нече(р)ство; задавати дѣло*;

• **воздати:** ‘дія з позитивною характеристикою’ (похвалити, подякувати); ‘зі словами зі значенням вдячності, шани’ (виявляти, засвідчувати, віддавати) (СЛУМ 4, 140–141): *воздати благодареніє, воздати благодарствие*.

Наведені вище значення СДС об'єднуємо в такі лексико-семантичні групи:

- 1) назви учинків, дій, через які постають судові справи;
- 2) стосунків між людьми.

Отже, проаналізований матеріал засвідчує, що СДС з дієслівними компонентами *давати/дати*, а також похідними від них *подати*, *ω(t)дати*, *видавати*, *задавати/задати*, *позадавати*, *воздавати/воздати* яскраво репрезентують структурну модель V + N₄. Особливості функціонування цих СДС у ділових пам'ятках к. XVI – XVII ст. полягають у тому, що:

1) структурна модель V + N₄ має такі конкретні вияви: V + N_{4одн.} (56 сполук), V + N_{4мн.} (4 сполука), V_{д-присл. теп. ч.} + N₄ (4 сполуки), V_{д-присл. мин. ч.} + N₄ (11 сполук);

2) СДС активно замінюються однослівними однокореновими дієслівними відповідниками; вони співвідносяться між собою так: 76 СДС (386 фіксацій) – ОВ (2771 фіксація). Лише невелика частина сполук не має еквівалентів (18 одиниць);

3) узагальнені значення СДС розподіляються за 5 лексико-семантичними групами на позначення: а) понять, пов'язаних із юридичною документацією та веденням судочинства; б) учинків, дій, через які постають судові справи; в) майнових стосунків людини; г) побутової діяльності людини.

1. Баран Я.А. Фразеологія : знакові величини / Я.А. Баран, М.І. Зимомя, О.М. Білоус, І.М. Зимомя : [навч. посібник для студентів факультетів іноземних мов]. – Вінниця : Нова Книга, 2008. – 256 с.

2. Бойченко Н.О. Стійкі дієслівні сполуки у публіцистичному тексті : типологічні ознаки та експресивний потенціал : дис. канд. філол. наук : спец. 10.02.01 "українська мова" / Бойченко Наталія Олександрівна. – К., 2001. – 239 с.

3. Бутарева Л.А. Устойчивые комплексы типа "дать + существительное" (с предлогом и без предлога) в русском языке (сравнительно с украинским и белорусским) : автореф. дис. на соиск. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 "русский язык" / Л.А. Бутарева. – Самарканд, 1974. – 27 с.

4. Ефремова Э.И. Глагольно-именные сочетания, соотносимые с однокоренными глаголами (грамматический и стилиевой аспекты) : автореф. дис. на соиск. степени канд. філол. наук : спец. 10.02.01 "русский язык" / Э.И. Ефремова. – Горький, 1974. – 20 с.

5. Капась-Романюк М. Типологія описових предикатів у староукраїнській діловій мові кінця XVI – XVII ст. / М. Капась-Романюк // Актуальні проблеми української лінгвістики : теорія і практика : [зб. наук.

праць]. – Вип. 17. – К. : Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2008 – С. 49-63.

6. Капась-Романюк М. Структурно-семантична специфіка описових предикатів староукраїнської ділової писемності (на матеріалі "Актів Житомирського гродського уряду: 1590 р., 1635 р.") / М. Капась-Романюк // Мовні і концептуальні картини світу : [зб. наук. праць]. – Вип. 25. – Ч. 2. – К. : Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2009. – С. 18-25.

7. Кузьменкова В.А. Типология описательных предикатов и их аналогов в современном русском языке : автореф. дис. на соиск. степени канд. філол. наук : спец. 10.02.01 "русский язык" / В.А. Кузьменкова. – М., 2000. – 22 с.

8. Шумейко Н.Е. Структурно-семантическая характеристика глагольно-именных сочетаний, соотносительных с двувиновными глаголами в русском языке : автореф. дис. на соиск. степени канд. філол. наук : спец. 10.02.01 "русский язык" / Н.Е. Шумейко. – К., 1989. – 15 с.

Список умовних скорочень назв джерел

- АБУ – Акты Бориспольскаго мѣйскаго уряда 1612 – 1699 гг. / [предисл. А.В. Стороженка.] // Киевская старина – Киев, 1892. – Вып. 37. – 112 с.
- АЖ а – Актова книга Житомирського міського уряду к. XVI ст. (1582-1588) / [підгот. М.К. Бойчук]. – К. : Наук. думка, 1965. – 191 с.
- АЖ а1 – Актова книга Житомирського гродського уряду 1605 року // Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст. / [підгот. В.В. Німчук, В.М. Русанівський, К.С. Симонова та ін.]. – К. : Наук. думка, 1981. – С. 24-112.
- АЖ а2 – Актова книга Житомирського гродського уряду 1609 року // Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст. / [підгот. В.В. Німчук, В.М. Русанівський, К.С. Симонова та ін.]. – К. : Наук. думка, 1981. – С. 113-179.
- АЖ б – Актова книга Житомирського гродського уряду 1611 року / [підгот. до вид. А.М. Матвієнко, В.М. Мойсієнко]. – Житомир, 2002. – 390 с.
- АЖГУ – Акти Житомирського гродського уряду : 1590 р., 1635 р. / [підгот. до вид. В.М. Мойсієнко]. – Житомир, 2004. – 250 с.
- АЛБ – Акты Львовскаго братства // Памятники, издаваемые Киевскою комиссиею для разбора древних актов. – Изд. 2-е, с доп. – К. : Тип. Имп. Ун-та св. Владимира,

Н.Т. Корчак-Новицкаго, 1898. – Т. 3. – С. 3-66.

- АПГУ I – Актовые книги Полтавского городского уряда XVII века / [ред. и примеч. В.Л. Модзалевского; изд. Полтавской губ. ученой архивной комиссии]. – Вып. 1 : Справы поточные 1664-1671 годов. – Чернигов : Тип. губ. земства, 1912. – 216 с.
- АПО – Акты о правах и обязанностях владѣльцевъ поземельной собственности въ отношеніи къ крестьяномъ (1490 р., 1551, 1553, 1578, 1593, 1594, 1596) // Памятники, издаваемые Киевскою комиссіею для разбора древних актов. – Изд. 2-е, с доп. – К. : Тип. Имп. Ун-та св. Владимира, Н.Т. Корчак-Новицкаго, 1898. – Т. 1. – С. 137-170.
- ВГ – Волинські грамоти XVI ст. / [упоряд. В.Б. Задорожний, А.М. Матвієнко]. – К. : Наук. думка, 1995. – 245 с.
- ДМВН – Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст. : / [зб. актових док. ; підгот. В.В. Німчук, В.М. Русанівський, К.С. Симонова та ін.]. – К. : Наук. думка, 1981. – 316 с.
- ІСУЯ – Історичний словник українського язика / [під ред. Є. Тимченка ; уклад. : Є. Тимченко, Є. Волошин, К. Лазаревська, Г. Петренко]. – Х. ; К. : Укр. рад. енцикл. – 1932. – Т. 1: А-Ж. – 948 с.
- ККПС – Книга Київського підкоморського суду (1584-1644) / [підгот. Г.В. Боряк та ін.]. – К. : Наук. думка, 1991. – 335 с.
- ЛРК – Лохвицька ратушна книга II-ої половини XVII ст. / [зб. актових документів ; підгот. О.М. Маштабей, В.Г. Самійленко, Б.А. Шарпило]. – К. : Наук. думка, 1986. – 218 с.
- ЛСБ – Акты, относящиеся к истории Львовскаго ставропигиального братства // Архив Юго-Западной России, издаваемый Временной комиссіею для раз бора древних актов, состоящей при Киевском, Подольском и Волынском генерал-губернаторе. – Ч. I. – Т. 11. – К. : Тип. унив. св. Владимира Акц. о-ва ... Н.Т. Корчак-Новицкаго, 1904. – С. 58-163; 297-386.
- Мат. I – Тимченко Є.К. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV – XVII ст. : [у 2 кн.] / підгот. В.В. Німчук, Г.І. Лиса. – К. : Літопис-XX; Нью-Йорк : [б. в.]. – 2002. – [Кн. 1.]. – 512 с.

- Мат. II – Тимченко Є.К. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV – XVII ст. : [у 2 кн.] / підгот. В.В. Німчук, Г.І. Лиса. – К. : Літопис-XX ; Нью-Йорк : [б. в.], – 2002. – [Кн. 2.], – 512 с.
- ПКС – Підкоморська книга київського воєводства 1643 р. // Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст. / [підгот. В.В. Німчук, В.М. Русанівський, К.С. Симонова та ін.]. – К. : Наук. думка, 1981. – С. 220-267.
- СЛУМ 1 – Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. : [у 28 вип. / редкол. : Д. Гринчишин (відп. ред.) та ін.]. – Вип. 1. – Львів, 1994. – 151 с.
- СЛУМ 4 – Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. : [у 28 вип. / редкол. : Д. Гринчишин (відп. ред.) та ін.]. – Вип. 4. – Львів, 1997. – 259 с.
- СЛУМ 7 – Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. : [у 28 вип. / редкол. : Д. Гринчишин (відп. ред.) та ін.]. – Вип. 7. – Львів, 2000. – 256 с.
- СЛУМ 10 – Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. : [у 28 вип. / редкол. : Д. Гринчишин (відп. ред.) та ін.]. – Вип. 10. – Львів, 2003. – 256 с.
- СЛУМ 14 – Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. : [у 28 вип. / редкол. : Д. Гринчишин (відп. ред.) та ін.]. – Вип. 14. – Львів, 2008. – 255 с.
- ССУМ 1 – Словник староукраїнської мови XIV – XVII ст. : у 2 т. / [редкол. : Л.Л. Гумецька (голова) та ін.]. – К. : Наук. думка, 1977. – Т. 1 (А-М). – 632 с.
- ССУМ 2 – Словник староукраїнської мови XIV – XVII ст. : у 2 т. / [редкол. : Л.Л. Гумецька (голова) та ін.]. – К. : Наук. думка, 1979. – Т. 2 (Н-О). – 590 с.
- Устр. ПИ – Акты объ устройствѣ помѣщичьихъ имѣній Юго-Западной Россіи въ XVI вѣкѣ // Памятники, издаваемые Киевскою комиссіею для разбора древнихъ актов. – Изд. 2-е, с доп. – К. : Тип. Имп. Ун-та св. Владимира, Н.Т. Корчак-Новицкаго, 1898. – Т. 3. – С. 68-445.